

М.Т. Арынбеков^{1*}, А.С. Арынбекова²

¹магистр, Академик Ә. Қуатбеков атындағы халықтар достығы университеті, Шымкент, Қазақстан

²магистр, Оңтүстік Қазақстан гуманитарлық- экономикалық колледж , Шымкент, Қазақстан

*Корреспондент авторы: mur80art@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІ

Түйін

Елдегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер Еңбек нарығының қажетті талаптарына жауап беретін мамандарды жоғары сапалы даярлауды қамтамасыз ететін жаңа көзқарастар мен тәсілдерді іздеудің маңызды шарты болып табылады. Бұл мақала студенттерге экономикалық тәрбие беру процесін қалыптастырудың өзекті мәселесіне арналған. Онда осы процесті анықтайтын негізгі ұғымдар, сондай-ақ экономикалық және білім беру процесінің тиімділігін арттыру үшін педагогикалық жағдайлар мен критерийлер қарастырылады. Біздің ойымызша, студенттердің жүйелі ұйымдастырылған экономикалық тәрбиесінің көмегімен университеттегі кәсіби дайындық деңгейін жақсартуға болады. Студенттердің экономикалық тәрбиесін жақсарту жөніндегі зерттеулердің өзектілігі бірқатар факторлармен түсіндіріледі: Қазақстанда шағын және орта бизнесті дамыту қажеттілігі; түлектердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету қажеттілігі; экономикалық сауатсыздыққа байланысты жастарда туындайтын көптеген қаржылық проблемалардың алдын алу қажеттілігі және т. б. Жаһандық тұрғыда студенттердің экономикалық тәрбиесін жақсарту жөніндегі жұмыс "өз күшіне сүйенудің" ұлттық философиясын қалыптастыруға бағытталған. Әлемнің бірқатар елдерінде білім беру мекемелерінде мұндай жұмыс жекелеген пәндер түрінде де, оқу орындарында оқытылатын пәндер шеңберінде де жүргізіледі.

Кілттік сөздер: экономикалық мәдениет, өскелең ұрпақ, қаржылық сауаттылық, білім беруді қаржыландыру.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның қалыптасуының әр кезеңінің әлеуметтік-экономикалық және мәдени жағдайы жастарға бағытталған білім беру және тәрбие процесінің мақсаттары мен міндеттерінде көрінеді. Әлемдегі үздіксіз өзгерістер жағдайында әдіснамалық және тәрбиелік тәсіл де өзгереді. Колледждер мен университеттер маңызды әлеуметтік институттар болғандықтан, олар мемлекеттің экономикалық моделіне бейімделуге міндетті. Бұл үшін түлектер экономикалық мәдениет саласындағы білімді ойдағыдай игеруі үшін экономикалық сауаттылықтың белгілі бір деңгейіне ие білікті кадрлар қажет.

Қазақстанның нарықтық экономикаға көшуімен колледждер оқу бағдарламаларын толығымен қайта өңдеуге және экономикаға басымдық беруге мәжбүр болды. Оқу орнының түлегі тәуелсіз өмірде сенімді бастау үшін білімнің берік экономикалық негізіне ие болуы керек. Нарықтық экономикада жұмыс істеу қиын, сондықтан жеке табыстың жоғары қаржылық сауаттылықпен тығыз байланысты екенін түсіну үшін мектеп жасынан бастап экономикалық мәдениетті оқытуды бастау және оны колледждер мен университеттерде жалғастыру қажет.

Экономикалық тәрбие - бұл қазіргі қоғамда барған сайын маңызды болып келе жатқан тәрбиенің ерекше түрі. Бұл барлық жастағы адамдарға, жаныстарға және тұрғылықты жерлерге қатысты және оның өзектілігі күн сайын артып келеді. Жастарды экономикалық тәрбиелеу мәселесі өте өткір және оны елемеу келесі жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін:

- мақсаттар қоюға және оларға қол жеткізуге қабілетсіздік;
- экономикалық шындықты дұрыс емес немесе шектеулі түсіну, экономикалық оқиғаларға қызығушылықтың болмауы;
- экономикалық заңдарды елемеу;

- жеке экономикалық мүдделерді білмеу;
- табысты өмір сүру үшін шынайы қажеттіліктерді дұрыс қабылдамау және оларды қиялмен ауыстыру;
- моральдық және этикалық нормалар шеңберінде әрекет ету әдетінің болмауы, оларды ауыстыру бұқаралық ақпарат құралдары алға тартқан табыстың бұрмаланған үлгілері;
- экономикалық қиын жағдайларда белсенділіктің төмендігі, пассивтілік;
- өз бетінше ойлаудың болмауы, өз күштерін жете бағаламау, әлсіз шығармашылық;
- экономикалық және әлеуметтік байланыстарды бұзатын, макроэкономикалық тұрақсыздық пен әлеуметтік шиеленіске әкелетін артық шығындар мен ресурстарды ұтымсыз пайдалануға әкелетін тиімсіз экономикалық әрекеттер.

Экономикалық тәрбие (ЭТ) — бұл тұлғаның экономикалық қасиеттері мен ерекшеліктерін қалыптастыратын педагогикалық процесс. Бұған экономикалық ойлау, мінез-құлық, сана, құндылықтар, қажеттіліктер, қызығушылықтар, көзқарастар, жоспарлар, мотивтер, нормалар, стандарттар, әдеттер мен құзыреттер кіреді.

Бүгінгі таңда экономикалық тәрбиенің бағдарлары жастардың әлеуметтік-мәдени дамуының теориялық негізін құрайды. Бұл құндылықтарға баса назар аудару біздің өркениетіміздің индустриялықтан постиндустриалды кезеңге өтуімен байланысты.

Нарықтық қатынастардың дамуы Қазақстанда, оның ішінде білім беру және тәрбие саласында экономикалық реформаларға алып келді. Лукьяненко В.А., Игошкина Н.Г. [1] және басқалар сияқты зерттеушілер экономикалық білім беруді оқушылардың экономикалық санасын қалыптастыруға бағытталған ұйымдастырылған педагогикалық қызмет ретінде қарастырады. Экономикалық тәрбие экономикалық ойлауды дамытуға, адамгершілік және іскерлік қасиеттерді, әлеуметтік белсенділік пен кәсіпкерлікті тәрбиелеуге ықпал етуі керек.

Мәселелер студенттердің өз жетістіктері үшін жеке жауапкершілікке негізделген экономикалық жүйеде мінез-құлықтың жаңа түрін қалыптастыру қажеттілігімен байланысты. Жеке тұлға мен қоғамның қарым-қатынасын реттеуде адамгершілік-этикалық қағидаларды, сондай-ақ экономикалық салада шешім қабылдау үшін жауапкершілікті тәрбиелеуді қамтиды.

Экономикалық тәрбиенің міндеттеріне мыналар жатады [2]:

1. Экономикалық білім жүйесін және әлеуметтік-экономикалық құндылықтар туралы идеяларды қалыптастыру.
2. Әлемнің экономикалық бейнесін дамыту.
3. Еңбекке, қызметке және табиғи ресурстарға деген көзқарасты қалыптастыру.
4. Коммуникация қажеттілігін дамыту.
5. Экономикалық іс-әрекет дағдыларын және экономикалық ортадағы өзара іс-қимыл стратегияларын меңгеру.
6. Баламалы және болжамды ойлауды, экономикалық мәдениет пен сананы дамыту.

Осы мақсаттарға жету үшін экономикалық тәрбие келесі принциптерге негізделген:

1. Ғылыми принцип экономикалық жүйенің құрылымы туралы жеткілікті сенімді ақпаратты қамтиды.
2. Болжау принципі студенттердің экономикалық өзгерістер мен олардың әсерін болжау қабілетін қалыптастыруға баса назар аударады.
3. Жаратылыстану ғылымдары мен экономиканы интеграциялау принципі студенттерді кәсіби даярлауда жаратылыстану-ғылыми және экономикалық пәндердің үйлесімін қамтамасыз етеді.
4. Ізгілендіру принципі студенттердің табысты кәсіби қызметке және ұтымды экономикалық белсенділікке қабілетті тұлғаны дамытуға құқығына бағытталған.
5. Білім мен іс-әрекеттің бірлігі принципі экономика туралы білім адамның өмірінің маңызды бөлігі екенін көрсетеді.

Кәсіптік білім берудің жоғарыда аталған проблемаларын ескере отырып, студенттерде экономикалық білім беруді қалыптастырудың тиімді технологиясын құру қажеттілігі туындайды.

Біз құзыреттілік тәсілге сүйене отырып, осы процесті басқару арқылы ЭТ-ны жүзеге асыруды көреміз. Құзыреттілік тәсіл мыналарды қамтиды [3]:

- студенттердің экономикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру;
- құзыреттілік принципін қолдана отырып, ЭТ-ны теориялық модельдеу;
- оқу орнының жалпы тәрбие жүйесі шеңберінде ЭТ пайдалану және дамыту.

Экономикалық құзыреттілік арқылы ЭТ-ны зерттеу "құзыреттілік" ұғымын нақтылауды қамтиды. Құзыреттілік - бұл түлектің жеке басының сапасы болып табылатын танымдық, практикалық және жеке білімнің үйлесімі. Білім беру процесінің контекстінде құзыреттер оның құрылымының негізіне айналады. Құзыреттілік тәсілді қолдану білім берудің еңбек нарығының қажеттіліктері мен қоғамның сұраныстарына сәйкес келуіне бағытталған.

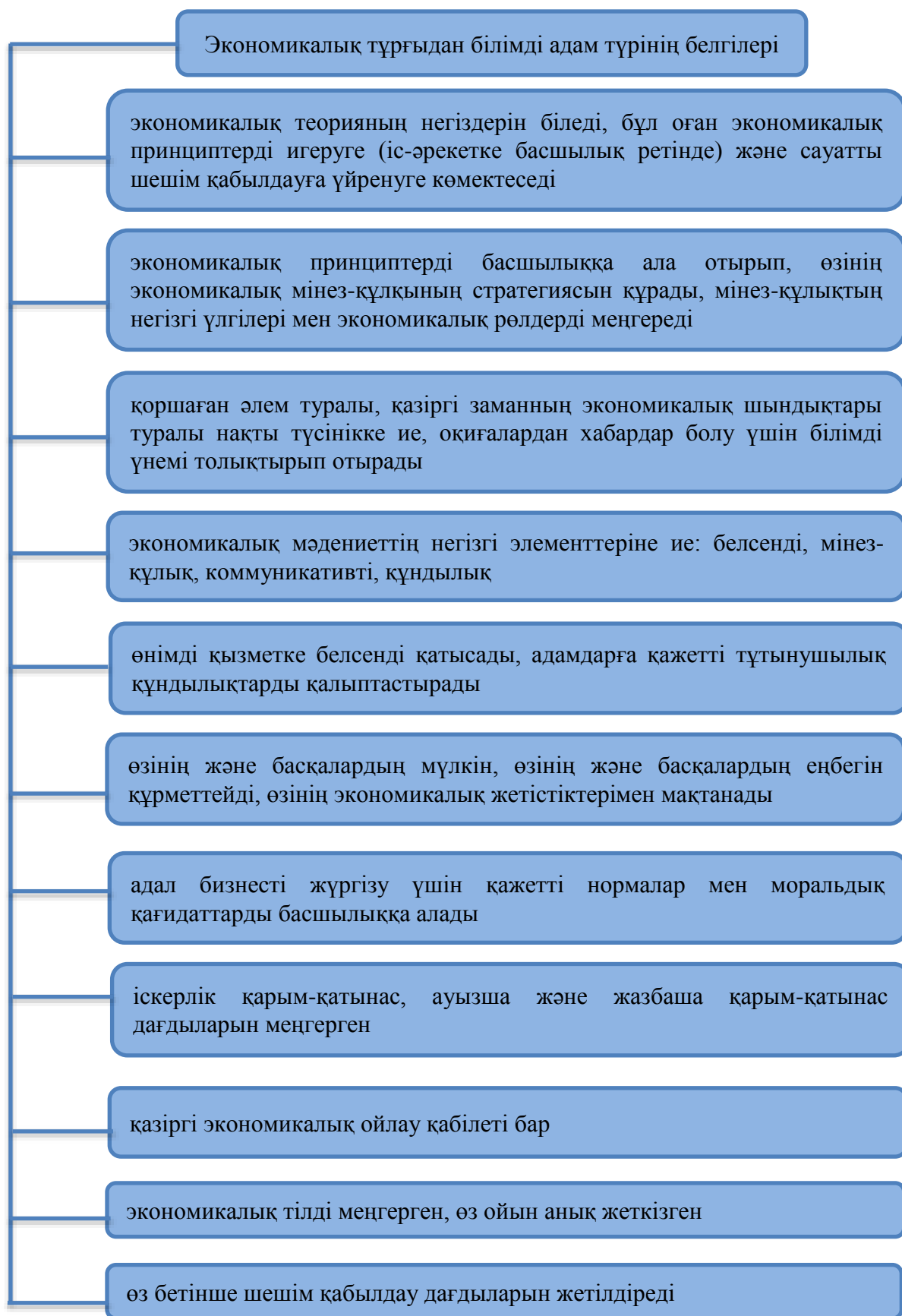
Зерттеу әдістері

Теориялық талдау

Экономикалық білімді адам экономикалық қызмет процесінде басқаларға жағымды мінез-құлық, іс-әрекет және көзқарас танытады, бұл оның жалпы мәдениеті мен тәрбиесінің жоғары деңгейінің дәлелі. Мұндай адам сауатты және негізделген "экономикалық әрекеттермен" ерекшеленеді, оның нәтижесі (сатып алу, сату, салық төлеу, инвестициялау және т.б.) нарықтық қатынастардың басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесуге және жалпы қоғамдағы экономикалық процестерге жағымды әсер етеді. Экономикалық тәрбие жастардың экономикалық санасын дамытады, ол өз кезегінде оның экономикалық мінез-құлқын, мотивациясы мен құрылымын қалыптастырады.

Экономикалық тәрбиені процесс және нәтиже ретінде қарастыруға болады. Процесс ретінде ол әлеуметтену агенттерінің (ата-аналар, мұғалімдер, БАҚ, қоғам) жастардың экономикалық маңызды сипаттамаларын, құндылықтары мен көзқарастарын дамытуға мақсатты әсерін қамтиды.

Қазіргі заманғы экономикаға қажет экономикалық білімді адамның түрі бар және оны 1-ші суретте көрсетілген келесі белгілер арқылы анықтауға болады:

Ескерту: жиналған материалдар негізінде авторлар құрастырған [4].

Сурет 1. Қазіргі экономикадағы экономикалық білімді адамның белгілері

Нәтижесінде экономикалық тәрбие экономиканың білімі мен мәдениетіне негізделген сенімдерден, принциптерден, дағдылардан, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардан тұратын біртұтас тұтастықты білдіреді. Бұл адамның мінез-құлқында, эмоционалдық және белсенділік сипаттамаларында көрінеді, олар өмірді өзгеретін жағдайларында сәтті өмір сүру және бейімделу үшін қажет.

Жастардың экономикалық мінез-құлқын зерттеу мотивация теориясы аясында жүзеге асырылады, бұл нақты экономикалық мінез-құлқтың себептерін және оның нәтижелерін анықтауға ғана емес, сонымен қатар отбасында, оқу орындарында және басқа салаларда әлеуметтену процесінде қалыптасатын экономикалық мотивацияны қалыптастыру негіздерін анықтауға мүмкіндік береді. Жастардың экономикалық қызметтегі мотивациясына әсер ететін факторлардың ішінде: әлеуметтік-демографиялық, жеке-жеке және аксиологиялық [5].

Әлеуметтік-демографиялық факторларға ең алдымен жас, жыныс және білім жатады. Бұл факторлар экономикалық мотивация мен мінез-құлқты қалыптастыру процесінде шешуші рөл атқарады, бұл әр түрлі жастағы еңбек пен экономикалық құндылықтарға деген көзқарастың айтарлықтай өзгеруімен расталады. Бұл сонымен қатар өсу және кәсіби әлеуметтену процесіне байланысты. Қазіргі кезеңде білім беру жастардың экономикалық уәдемесін қалыптастырудың маңызды факторына айналуға, өйткені ол экономикалық талаптардың деңгейіне әсер етеді.

Жеке-жеке факторлар экономикалық сананы, экономикалық мотивацияны және экономикалық мінез-құлқты дамытуда да маңызды рөл атқарады. Оларға мыналар жатады: отбасының құрамы, материалдық деңгейі және әлеуметтік мәртебесі, Ата-ананың әлеуметтік шығу тегі мен білім деңгейі, отбасында басым болатын өмірлік құндылықтардың сипаты; жас адамның өмірлік құндылықтарына, қажеттіліктеріне, қызығушылықтары мен қабілеттеріне байланысты жеке сипаттамалары. Бұл жеке сипаттамалар отбасындағы әлеуметтену барысында қалыптасады, мұнда еңбек және экономикалық құндылықтар туралы алғашқы білім оларға деген көзқарасқа әсер етеді және ата-аналар мен туыстардың экономикалық игіліктерге қатынасына, олардың еңбек мінез-құлқының үлгілеріне байланысты экономикалық құндылықтардың иерархиясы құрылады [6].

Қазіргі уақытта қазіргі Қазақстанда жеке адамдар мен қоғамға әлеуметтік байланыстарды, қоғамдық қатынастар мен мәдени құндылықтарды жаңғыртуға, сондай-ақ олардың одан әрі дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін табысты әлеуметтенудің нәтижесі ретінде айқындалатын әлеуметтену нормасының болмауы жастардың еңбек және экономикалық әлеуметтенуі дағдарысының факторларының бірі болып табылады.

Жастардың экономикалық мотивациясын қалыптастырудың әлеуметтік-мәдени факторы психикалық деңгейде бекітілген дәстүрлі мінез-құлқ стереотиптерінде, ұлттық сипаттағы элементтерде көрінеді, оны өзгерту өте қиын және заңнама деңгейіндегі ешқандай ресми инновациялар өркениетті нарық нормаларына сәйкес келетін жоғары экономикалық сана мен экономикалық мінез-құлқты бірден қалыптастыра алмайды.

Экономикалық мотивацияның мағыналық қалыптастырушы орталығы және оған әсер етудің маңызды факторы экономика, экономикалық қатынастар, еңбек, еңбек мінез-құлқы, адам өміріндегі еңбектің рөлі мен құндылығы туралы идеяларды жинақтайтын аксиологиялық фактор болып табылады. Қазіргі Қазақстанда бұл құндылықтар динамикалық өзгерістерге ұшырауда, бұл жастардың экономикалық мінез-құлқының өзгеруіне және оның тәуекелдерінің өсуіне әкеледі.

Е.В. Васильева: "Нарықтық экономикаға көшу тек тиісті құрылымдарды құруды ғана емес, сонымен қатар экономикалық сауатты адамдардың жаңа буынын қалыптастыруды талап етті. Сондықтан студенттерге экономикалық білім берудің қалыптасуы мен дамуын қазіргі кезеңде білім беру мекемелері маңызды міндет ретінде қарастыруы керек"[7].

Қазіргі уақытта қазақстандық білім беру бағдарламаларына менеджмент және экономика бойынша Батыс бағдарламаларын енгізуге белсенді әрекет жасалуда. Бірақ бұл ретте қазақстандық менталитет пен халық құндылықтарының ерекшелігі ескерілмейді және білім хаотикалық түрде беріледі.

Оқушыларға қаржылық білім беру олардың тұтынушылар ретінде өздерін нақты түсінуіне, ұлттық экономикалық мәдениетті сақтауға және жеке кәсіпкерлік қасиеттерін дамытуға байланысты болуы керек. Тиісті қаржылық сауаттылықсыз студенттер әртүрлі нарықтық жағдайларда өзін дұрыс ұстай алмайды және өз құқықтарын қорғай алмайды.

"Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы" Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Заңына қабылданған (08.06.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) басқа әлеуметтік-экономикалық факторлармен қатар Қазақстанда тұтынушылық білім беруді дамытуға ықпал етеді [8].

Студенттердің экономикалық мәдениетін дұрыс қалыптастыру үшін экономиканы оқытудың дұрыс әдістемесі мен технологиясын таңдайтын экономикалық сауатты адам қажет. Экономикалық тәрбие экономикалық қызмет саласында табысты жұмыс істеуді қамтамасыз ететін экономикалық ойлау сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыруды білдіреді. Қазіргі экономикалық тәрбиенің өзекті сипаттамасы аксиологиялық тәсілге сәйкес басты негізі ретінде экономикалық мәдениеттің арақатынасы болуы керек.

Зерттелетін әдебиеттер экономикалық дайындықтың қажетті деңгейін қамтамасыз ете алмайды, әсіресе еңбек нарығындағы құқықтарды қорғауда және тұтынушылардың құқықтарын қорғауда. Колледж студенттері қаржылық мәселелер мен мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін дағдыларға ие емес. Оқушылар білімді өмірде қолдана алуы және экономикалық және құқықтық мәселелерде сауатты болуы үшін Қоғамның қазіргі қажеттіліктерін ескеретін құрылымдық экономикалық дайындық жүйесі қажет [9].

Экономикалық тәрбие студенттерге материалдық және рухани тауарларды өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну сияқты ұғымдарды ашуы керек.

Егер сіз жағдайлар кешенін жасасаңыз, онда колледж студенттері үшін экономикалық білім тиімді болады.

Тиісті кешенді құру үшін қазіргі уақытта студенттердің экономикалық білім деңгейін анықтауға және оның барысында жас ұрпақтың ең тиімді экономикалық білімін ұйымдастыру үшін оңтайлы педагогикалық жағдайларды қалыптастыруға көмектесетін зерттеу жүргізілді.

Зерттеу барысында біз әртүрлі әдістерді қолдандық: тестілеу, сұхбат, сауалнама, сауалнама, соның арқасында оқу материалын іріктеу критерийлерін анықтауға мүмкіндік туды; экономиканың басқа пәндермен байланысын орнату және студенттердің оқу курсының мазмұнын игеруін қамтамасыз ететін тиімді әдістер мен формаларды анықтау [10].

Экономикалық білім беру процесінде студенттерге білім мен дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар практикалық мәселелерді шешуге және проблемалық жағдайларды шешуге қатысу арқылы өмірде және кәсіби қызметте (тұтынушы, салық төлеуші, өндіруші және кәсіби) әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындауға мүмкіндік беру маңызды.

Студенттердің жеке ерекшеліктеріне бағытталған экономикалық білімді оқыту олардың әлеуметтік-экономикалық қызметке қатысуға оң уәждемесін қалыптастыруға ықпал етеді.

"Педагогикалық шарттың" анықтамасын зерттей отырып, біз зерттеу шеңберіндегі педагогикалық шарт қойылған педагогикалық мақсаттарға қол жеткізу үшін оқытуды ұйымдастырудың мазмұнын, әдістері мен нысандарын мақсатты іріктеу, жобалау және қолдану нәтижелері болып табылатын білім беру процестерінің компоненттерінің жиынтығын білдіреді деген қорытындыға келдік.

Эксперименттік бөлім

Қазақстанда білім беруді қолдау ұлттық прогресс стратегиясында маңызды орын алады, бұл саланың мемлекеттің болашағы үшін маңыздылығын атап көрсетеді. Соңғы жылдары білім беру шығындарының тұрақты өсуі байқалады, бұл мемлекеттік саясаттағы осы саланың басымдылығына назар аударады. Қаржыландыру білім беру сапасы мен білім беру қызметтерінің қолжетімділігін жақсартуға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар экономика мен жалпы қоғамның тұрақты дамуы үшін қажетті жоғары білікті мамандарды даярлауда өте маңызды.

Әдетте, мемлекеттік бюджеттер білім беруге айтарлықтай қаражат бөледі. (Кесте 1).

Кесте 1 - Мемлекеттік шығындардан және ЖІӨ-ден білім алуға арналған шығыстар, 2023 ж.,%, теңге

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023
Мемлекеттік бюджеттен шығыстар				
Мемлекеттік шығындар көлемі, млрд. теңге	16 725,9	17 951,0	21 532,4	26 760,0
Білім беру шығындары, млрд. теңге	3 141,4	3 681,0	4 523,3	5 807,6
Мемлекеттік шығындардан білім беру шығыстарының үлесі, %	18,8	20,5	21,0	21,7
ЖІӨ шығыстары				
ҚР ЖІӨ, млрд. теңге	70 649,2	83 951,9	103 765,2	120 561,4
ЖІӨ-ден білім алуға арналған шығыстардың үлесі, %	4,5	4,4	4,4	4,8
Ескертпе - авторлар дереккөз негізінде құрастырған [11].				

ЮНЕСКО төртінші тұрақты даму мақсатына жету үшін ЖІӨ-нің 4-6% - және/немесе жалпы мемлекеттік шығындардың кем дегенде 15-20% - білім беру қажеттіліктеріне бөлуге кенес береді, бұл көптеген дамыған және тіпті кейбір дамушы елдер үшін нақты мақсат. Әдетте, жан басына шаққандағы ЖІӨ неғұрлым жоғары болса, соғұрлым көп қаражат ЖІӨ-ден білім алуға бағытталады (Кесте 2).

Кесте 2 - 2022-2023 және 2023-2024 жылдарға арналған күрделі шығындарды есепке алмағанда, жылына бір білім алушыға есептегенде МДО, НжЖОББ, ТжКОБ-ге мемлекеттік шығыстардың серпіні, теңге

Аймақ	2022-2023			2023-2024		
	Мектепке дейінгі оқыту ұйымдарында	Негізгі және жалпы орта білім беру ұйымдарында	Техникалық және кәсіптік орта білім ұйымдарында	Мектепке дейінгі оқыту ұйымдарында	Негізгі және жалпы орта білім беру ұйымдарында	Техникалық және кәсіптік орта білім ұйымдарында
Абай	547	767	803	599	943	548
Ақмола	246	420	119	246	420	119
Ақтөбе	510	637	-	684	801	1 029
БҚО	573	801	890	708	957	965
Жамбыл	560	711	854	640	823	249
Жетісу	312	728	884	636	727	647
Қарағанда	857	717	869	878	906	462
Қостанай	533	0	803	608	0	972
Манғыстау	501	457	671	692	1 301	560
Павлодар	650	868	881	899	973	944
СҚО	710	1 124	918	907	1 278	1 052
Ұлытау	684	667	686	987	781	924
ШҚО	451	864	578	681	1 027	973
Алматы қ.	341	324	552	518	648	609
Шымкент қ.	526	515	724	587	596	816
ҚР	9 453	11 100	17 511	11 266	12 741	11 172
Ескертпе - авторлар дереккөз негізінде құрастырған [12].						

ЭЫДҰ елдерінде білім беру мемлекеттік шығыстарда негізгі орын алады, бұл жалпы бюджеттің орта есеппен 10% құрайды. Бұл көрсеткіш Венгрияда 6% - дан Чилиде 16% - ға дейін ауытқиды, бұл әртүрлі елдердегі білім беруді қаржыландырудың әртүрлі тәсілдерін көрсетеді. ЭЫДҰ елдерінің көпшілігінде жалпы мемлекеттік білім беру шығындарының төрттен үш бөлігі (барлық мемлекеттік шығындардың 7,3%) бастауыш, орта және орта білімнен кейінгі білім беруді қоса алғанда, орта білімге жұмсалады. Бұл білім берудің осы деңгейлерінің жоғары басымдығын және олардың ЭЫДҰ елдерінде адами капиталды дамыту үшін маңыздылығын көрсетеді. Айта кету керек, ЭЫДҰ елдеріндегі жоғары білім беруді қаржыландыру көбінесе жеке көздерге байланысты, бұл оны орта білім беруді жалпы қаржыландырудан ерекшелендіреді.

Нәтижелер және оларды талқылау

"Да Сюэ" жоғары мектебінің әлемдегі алғашқы әріптесі пайда болғаннан бері 3 мың жылға жуық уақыт өтті. Осы кезеңде жоғары білім адамзат өркениетінің дамуына баға жетпес әсер етті. Қазіргі уақытта әлемнің 31 мыңнан астам университетінде 235 миллион студент оқиды. Студенттер саны жыл сайын артып келеді және алдағы 10 жылда көп ұзамай қайтадан екі есеге артады. Планетаның ересек тұрғындарының шамамен 40% - ы жоғары білім алды, бұл адамдар үшін жеке әлеуметтік әл-ауқаттың, жеке өсу мен тұрақтылықтың негізі, сондай-ақ еңбек өнімділігін жақсарту арқылы елдердің экономикалық даму деңгейін арттыру факторы болды.

Қазақстанның жоғары біліміне 2023 жылы 95 жыл толды. Бүгінде еліміздің 118 жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мекемелерінде (бұдан әрі – ЖЖОКБҰ) 609 мың адам білім алуда, оның 228 мыңы – мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша. Жоғары біліммен жалпы қамту (орта мектепті бітіргеннен кейін бес жас тобындағы адамдардың жалпы санының % – ы) 62% құрайды, бұл бірқатар елдерге (Ресей – 82%, Оңтүстік Корея – 94%, Ирландия – 78%, Беларусь-81%) қарағанда айтарлықтай төмен.

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің қолжетімділігін жақсарту үшін 2019 жылдан 2022 жылға дейін бакалаврлар үшін гранттар саны 1,7 есеге, магистранттар үшін – 1,8 есеге, докторанттар үшін – 3,7 есеге ұлғайды. Дайындықтың техникалық бағыттарына мемлекеттік тапсырыстың үлесі 60% - ға дейін өсті. Жыл сайын стипендия мөлшері: бакалаврлар үшін – 20% – ға, магистранттар мен докторанттар үшін-15% - ға ұлғаяды. Бұл ретте Педагогикалық және медициналық бағыттар бойынша бакалаврларға арналған стипендия басқа студенттерге қарағанда 62% - ға жоғары.

Жалпы алғанда, мемлекеттің 2022 жылы білім беруге жұмсаған шығыстары 2010 жылмен салыстырғанда екі есеге жуық ұлғайып, 4,5 трлн теңгені құрады.

Мемлекеттік білім беру жинақтау жүйесі (МБЖЖ) білім беру жинақтау салымын ашуға және оны болашақта Қазақстанда да, шетелде де кәсіптік, техникалық, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі (магистратура) білімге ақы төлеу үшін пайдалануға мүмкіндік береді.

Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан азаматтар үшін ЖЖОКБҰ-ға қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін гранттарды квоталау жүйесі бар. Квоталардың үлесі мемлекеттік гранттардың жалпы санының 53,5% – құрайды, оның ішінде: 35% – ауылдық аумақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал ететін бағдарламалар бойынша оқитын ауылдық жерлердегі жастар үшін; 5% – Үкімет айқындаған өңірлерге қоныс аударатын ауыл жастары қатарындағы Қазақстан азаматтары үшін; 5% – балалар үшін 4% – Қазақстан азаматы болып табылмайтын ұлты қазақ адамдар үшін; 1% – бірінші немесе екінші топтағы мүгедектігі бар азаматтар, бала кезінен мүгедектігі бар адамдар, мүгедектігі бар балалар үшін; 1% – жетімдер мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар үшін, сондай – ақ кәмелетке толғанға дейін жетім қалған азаматтар үшін; 1% – кемінде үш мәртебесі бар толық емес отбасылардан шыққан балалар үшін 1% - бала кезінен мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардан шыққан балалар үшін; 0,5% – Шетелдегі действий қимылдарының ардагерлері мен жеңілдіктері бойынша Ұлы Отан соғысының ардагерлеріне теңестірілген ардагерлер үшін[13].

2022 жылы әлеуметтік осал санаттағы 2267 студент "Қазақстан халқына" қоғамдық қорынан білім гранттарын алды. Қызметтік міндеттерін атқару кезінде қаза тапқан мамандандырылған және әскерилендірілген ұйымдар қызметкерлерінің балалары үшін жжжкбұ-да тегін оқуға гранттар көзделген. Талапкерлердің білім жетістіктері мен әлеуметтік санатын ескере отырып, мемлекеттік гранттарды тағайындау моделін жетілдіру бойынша жұмыс істейді.

Ұлттық бірыңғай тестілеудің (ҰБТ) бірнеше форматтары және университеттерге шартты қабылдау енгізілді. Қазақстан азаматтарын шетелдік университеттерден ауыстыру кезінде тестілеу талабы жойылды.

Дарынды жастарды қолдау және әлемнің үздік университеттеріне қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін 30 жыл ішінде "Болашақ" халықаралық стипендиясы жұмыс істейді. Бағдарламаның 12 мың түлегінің 55% – ы гуманитарлық бағыттар бойынша, 36%-ы инженерлік – техникалық, 7% – ы медициналық, 2% - ы мәдени және өнертану бойынша білім алды. Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша "Болашақ" стипендиясының бағдарламасы Техникалық, инженерлік, медициналық және педагогикалық бағыттарға бағытталды.

Еңбек нарығындағы өзгерістерді болжау және мамандарды даярлау бағыттарын анықтау үшін жаңа кәсіптер атласы әзірленді. Атлас халықаралық тәжірибені, әлемдік трендтерді және сарапшылармен, қауымдастықтармен және мемлекеттік органдардың өкілдерімен болжамды сессияларды ескере отырып дайындалды. Атласта экономиканың 9 басым саласы: тау-кен металлургиясы, мұнай-газ саласы, ауыл шаруашылығы, көлік және логистика, машина жасау, ат, энергетика, туризм және құрылыс салаларында еңбек нарығына сыни әсер ететін технологиялық трендтер сипатталған. Алдағы 5-10 жылдағы кәсіптердегі өзгерістер болжанып, 239 жаңа, 95 өзгертін және 129 жойылып бара жатқан кәсіптер анықталды.

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытудың негізгі нәтижелері[14]:

ЖЖОКБҰ-ның академиялық және басқарушылық дербестігін кеңейту туралы Қазақстан Республикасының Заңын қабылдау, бұл оларға еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, білім беру бағдарламаларын әзірлеу құқығын берді. 2022 жылы білім беру бағдарламаларының 73,3% – ы ұлттық сапа провайдерлерімен, ал 8,2% - ы халықаралық бағдарламалармен аккредиттелген.

ЖЖОКБҰ-ның қаржылық және кадрлық дербестікке ауысуына байланысты сайлау негізінде ректорларды тағайындаудың жаңа ережелері енгізілді. ЖЖОКБҰ-ның 29-В Директорлар кеңесінің құрамы қайта қаралады, корпоративтік басқару кодексіне өзгерістер пысықталуда.

Дағдарыс жағдайында ЖЖОКБҰ басшыларының біліктілігін арттыру үшін Директорлар кеңесінің мүшелері мен корпоративтік хатшыларға арналған курстар ұйымдастырылды. Тәуелсіз директорлар институтын дамыту үшін "Qazaqstan Independent Directors" қауымдастығымен Меморандум жасалды.

Жоғары білім беруді интернационалдандыру стратегиясы шеңберінде 2025 жылға дейін қазақ диаспорасының өкілдерін қоса алғанда, шетел азаматтары үшін стипендиялық бағдарлама іске қосылды. 2021-2022 оқу жылында осы бағдарлама бойынша 550 студент қабылданды.

2022 жылы ЖЖОКБҰ-дағы шетелдік студенттердің үлесі 7% -. құрады, 23 елден серіктес университеттермен 195 қос диплом бағдарламасы іске асырылды. Осындай бағдарламалар бойынша оқитын студенттер контингенті 1281 адамды құрады.

Қазақстанның ЖЖОКБҰ-да оқытушылық қызметті 200 шетелдік сарапшы жүзеге асырады, ал Қазақстанның үш қаласында шетелдік университеттердің филиалдары ашылды.

2022 жылы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіне қанағаттану деңгейі 70% құрады.

2020 жылдан 2022 жылға дейін жаһандық рейтингтерде қазақстандық ЖЖОКБҰ саны 8-ден 16-ға дейін өсті. Елдің үш ұлттық университеті Times Higher Education рейтингінде танылды.

Сонымен қатар, Қазақстанның жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесі алдағы 7 жылда елеулі демографиялық жүктемелерге тап болады. Егер 2021 жылы елдегі халық саны 18,8 млн адамды, 2022 жылы — 19,5 млн адамды құраса, 2030 жылға қарай 21,5 млн адамды, ал 2050 жылға қарай 27,7 млн адамды құрайды деп күтілуде. 2029 жылға қарай мектеп түлектері санының екі есе артуы болжанып отыр, бұл ЖЖОКБҰ-да шамадан тыс жүктелуге, білікті профессор — оқытушылар құрамының (бұдан әрі-ПОҚ) тапшылығына, университеттер мен жатақханаларда орындардың жетіспеушілігіне, сондай-ақ жжокбұ-ның заманауи инфрақұрылымын құру және зертханалық базасын жаңарту қажеттілігінің күшеюіне әкеледі. Осы үрдіс сақталған жағдайда жоғары білім беруді жыл сайын қаржыландыру 2030 жылға қарай 1,3 трлн теңгені, ал 2040 жылға қарай — 3,1 трлн теңгені құрайды. Яғни, 18 жыл ішінде студенттің бірінші мамандық алуына мемлекеттік бюджет шығыстары 29,1 трлн теңгені құрайды. Осыған байланысты ЖЖОКБҰ-да оқуға қаражатты бірлесіп жинақтаудың барлық нысандарын интеграциялау жөніндегі шаралар кешенін енгізу талап етіледі [15].

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытудың SWOT-талдауы негізінде қолданыстағы жүйенің күшті және әлсіз жақтары анықталды.

Күшті жақтары:

1. Гранттар санын көбейту арқылы жоғары білімге қол жетімділікті кеңейту;
2. Оқытуға қолжетімділікті кеңейту үшін МБЖЖ тетігін заңнамалық реттеу;
3. Халықтың әлеуметтік осал топтарынан шыққан жастарға арналған гранттарды квоталау (гранттардың жалпы санының 53,5%);
4. Бірнеше рет өткізу механизмі ЕНТ;
5. Дарынды жастардың "Болашақ" халықаралық стипендиясы бойынша әлемнің жетекші университеттерінде оқуға қол жеткізуі;
6. Еңбек нарығындағы өзгерістерді болжау және мамандарды даярлау бағыттарын айқындау үшін жаңа кәсіптер атласы әзірленді;
7. Болон процесінің қағидаттарына сәйкес академиялық және басқарушылық автономияны, интернационалдандыруды, академиялық адалдықты кеңейту;
8. Қазақстандық ЖЖОКБҰ-ның университеттердің әлемдік рейтингтерінде ұсынылуы.

Әлсіз жақтары:

1. Белгісіз тапсырмалар ҰБТ;
2. Грант мөлшерін саралау жүйесінің болмауы;
3. Инклюзивті біліммен жеткіліксіз қамту;
4. Жоғары білім беру жүйесінің өңірлік және салалық контекстегі еңбек нарығының ағымдағы қажеттіліктерімен әлсіз үндестірілуі;
5. ЖЖОКБҰ жатақханаларында орын тапшылығы;
6. Жжокбұ инфрақұрылымы мен зертханалық базасының оңтайлы дамуы;
7. Импакт-факторы жоғары халықаралық басылымдарда ЖЖОКБҰ ПОҚ жарияланымдарының жеткіліксіз саны;
8. Жаңа сын-тегеуріндерге бейімделген ЖЖОКБҰ топ-менеджментін дайындау үшін кадрлық резерв қалыптастырылмаған;
9. Әлеуетті шетелдік студенттер үшін Қазақстанның жоғары білім беру жүйесі туралы онлайн-қолжетімділікте жүйеленген ақпараттың болмауы.

Мүмкіндіктер:

1. Үндістан, Пәкістан, Орталық Азия елдерінің азаматтары үшін білім беру көші-қонының бағытын өзгерту;
2. Шетелдік университеттердің филиалдарын құру тәжірибесі;
3. Шет елдер мен жоғары оқу орындарының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласындағы ынтымақтастықты кеңейтуге мүдделілігі;
4. Қазақстандағы демографиялық өсу;

орталығы, жұмыссыз, жұмыс беруші және оқу орны) арасында төрт жақты әлеуметтік келісімшарт жасалады.

Білікті тәлімгерді бекіте отырып, кәсіпорындар базасында өткізілетін жұмыс берушіде жұмыс орнында оқыту.

2021 жылы Skills Enbek онлайн оқыту платформасы құрылды, бұл курстарға қол жеткізуді ұсынатын халықаралық оқыту платформаларының аналогы.

Өмір бойы оқыту шеңберінде бейресми білім беруді одан әрі дамыту үшін сертификаттау жүйесін және бейресми және ақпараттық оқыту нәтижелері бойынша берілген құжаттарды заңнамалық тануды бекіту маңызды.

Бейресми білім беруді дамытуды ынталандыратын "Кәсіптік біліктілік туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Жекелеген кәсіптер үшін біліктілікті беруге және растауға қойылатын талаптар әзірленді және енгізілді.

Қорытынды

Білім беру процесін жақсартуға бағытталған күш-жігер экономикалық шындықты ескере отырып оқытуға бағытталуы керек. ЖОО-ның білім беру ортасын уақыттың өзекті талаптарымен байланыстыру, табысты кәсіби қызметке дайын тұлғаны қалыптастыруды қамтамасыз ете отырып, оқу процесін ұйымдастыруды жаңғырту қажет. Осылайша, мұқият ұйымдастырылған экономикалық тәрбиенің көмегімен білім беру жүйесінің тиімділігін едәуір арттыруға болады.

Сонымен қатар, ғалымдар мен зерттеушілер үшін жалпы қорытынды-экономикалық білім экономикалық ойлауды, сананы дамытуға ықпал етеді, экономикалық білімді, дағдыларды, болашақ кәсіби қызметте жеке тұлғаларға қажетті белгілі бір белгілерді қалыптастырады. Этикалық аспектілер барлық қызмет түрлеріне, соның ішінде экономикалық қызметке тән екенін ескере отырып, экономикалық білім адамның экономикалық қызметінің моральдық-этикалық жақтарын ескермей шынымен тиімді бола алмайды деп айтуға болады. Қазіргі жағдайда "экономикалық білім" ұғымын тұжырымдауға жаңа көзқарас қажет. Экономикалық білім беру процесі адамның моральдық қасиеттерін дамытуға бағытталуы керек. Оқушылардың моральдық қасиеттерін қалыптастыру процесі, егер осы қасиеттерді іс-әрекетте көрсету мүмкіндігі мен қажеттілігі болса, тиімдірек болады. Іс-әрекет жүйесіне және әлемге, табиғатқа, басқа адамдарға, өзіне деген құндылық қатынастарына қатысу арқылы ғана адам этикалық тұлғаға айналады. Бұл ережелер оқушылардың экономикалық білімін құндылық-белсенділік тұрғысынан қарастыруға негіз болды.

Осы тәсілдің негізінде біз "экономикалық білім" ұғымының мәнін құндылық-белсенділік көзқарасы тұрғысынан тұжырымдау мүмкін деп санадық. Біздің ойымызша, экономикалық білім-бұл экономикалық білімді игеруге, еңбектің жеке және әлеуметтік құндылығын түсінуге негізделген еңбекті құрметтеуге тәрбиелеуге, еңбексүйгіштікті, жауапкершілікті, тәртіпті және оқушылардың моральдық мінез-құлық тәжірибесінде көрінетін басқа да жеке қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін моральдық сенімдер мен мінез-құлықты дамытуға бағытталған педагогикалық процесс. Осылайша, біз экономикалық білімді адамгершілік тәрбиесімен ажырамас бірлікте қабылдаймыз. Біздің қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі кезеңінде экономикалық және моральдық білім беру міндеттерін шешудің бірлігі қажеттілігі артты.

Саяси және экономикалық белгісіздік, рухани бағдарлардың жоғалуы, дәстүрлі моральдық құндылықтардың құнсыздануы жағдайында еңбектің өмірлік жетістікке жетудің негізгі құралы ретіндегі маңызы өте маңызды болады, өйткені жастардың нарықтық қатынастарға қатысуға моральдық дайындығы, еңбекті құрметтеу, жауапкершілік, тәртіп сияқты этикалық қасиеттерді қалыптастыру өзіншілдікке, өзіншілдікке, пайдаға қарсы тұруға көмектеседі, тұтынушылық, тәуелділік және жеке тұлғаның экономикалық білімінің жоғары моральдық негізін қамтамасыз етеді. Тұлғаның моральдық қасиеттерін қалыптастырудың қажетті шарты оның құндылық бағдарлары болып табылады. Құндылық бағдарлары-бұл адамның санасында стратегиялық өмірлік мақсаттар, көзқарастар, сенімдер және дүниетанымдық бағдарлар ретінде танылған құндылықтардың көрінісі. Құндылық бағдарлары

тұлғаның ішкі құрылымының элементі болып табылады және оның өмірлік тәжірибесімен бекітілген, белгілі бір адам үшін маңызды және маңызды барлық нәрсені басқалардан ажыратуға көмектеседі.

Осылайша, құндылық бағдарлары жеке тұлғаның қоғамның материалдық немесе рухани мәдениетінің белгілі бір құндылықтарына көзқарасын білдіреді. Осыған байланысты біз "экономикалық білім мен тәрбие" ұғымына "құндылық" категориясын қолданамыз, бұл біздің әдіснамалық – құндылық-белсенділік тәсіліміздің негізін құрайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Лукьяненко В.А., Игошкина Н.Г. Педагогические условия экономического образования старшеклассников // Научные высказывания. 2023. №1 (25). С. 25-28. URL: https://nvjournal.ru/article/Pedagogicheskie_uslovija_ekonomicheskogo_obrazovaniija_starsheklass_nikov
2. Андросова А.В. Формирование экономической компетентности старшеклассников в процессе изучения общественно-научных дисциплин: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. пед. наук: 13.00.01 / А.В. Андросова. Белгород, 2013. С. 24.
3. Борисов Е.Ф. Экономика: учебник и практикум / Е. Ф. Борисов. – 7-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. С. 383
4. Блудова С. Н., Экономика: учебное пособие / С. Н. Блудова, А. П. Новосельцева, М. А. Эренценова, В. А. Гладиллин. — Москва: Русайнс, 2022. С. 239
5. Ван Парайс, Ф., Вандерборхт, Я. Базовый доход. Радикальный проект для свободного общества и здоровой экономики / пер. с англ. А. Гусе - ва; под науч. ред. С. Моисеева; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2020. С. 440
6. Корниенко О. В., Общая экономическая теория: учебное пособие / О. В. Корниенко. — Москва: Русайнс, 2022. С. 285
7. Васильева Е.В. Экономическая теория: Конспект лекций / Е.В. Васильева, Т.В. Макеева. - М.: Юрайт, 2018. С. 191
8. Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Заңы «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» (өзгертулер мен толықтырулар 08.06.2024 ж.) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z100000274>
9. Маццукато М. Предпринимательское государство: Развеем мифы о государстве и частном секторе / пер. с англ. М. Добряковой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2023. С. 360
10. Поликарпова Т. И. Основы экономики. Учебник и практикум для СПО. М.: Юрайт. 2019. С. 254
11. Қазақстан Республикасының 1991-2023 жылдарға арналған негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері. Астана, 2024 жыл. <https://stat.gov.kz/ru/publication/dynamic/>
12. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2023 года). – г. Астана: Министерство просвещения Республики Казахстан, АО «Национальный центр исследований и оценки образования «Талдау» имени А. Байтұрсынұлы», 2024. С. 373 <https://www.gov.kz/memleket/entities/control-sko/press/news/details/894486?lang=ru&ysclid=m7mt9opriz524452741>
13. Турекулова Д.М. Экономическая безопасность государства: учебное пособие. - Алматы: Эверо, 2018. С. 203
14. Буценко И.Н., Горина Н.А. Экономическое развитие национальной экономики: теории, сущность // Экономика и бизнес: теория и практика. 2021. С. 102-106
15. Кирдина-Чэндлер С.Г. Парадоксы синтеза экономической теории // Пространство экономики. 2021. №3. С. 37-52
16. Кучукова Н.К. Управление финансовой стабильностью: учебное пособие. – Астана: Мастер По, 2018. С. 301.

М.Т. Арынбеков^{1*}, А.С. Арынбекова²

¹магистр, университет дружбы народов имени академика А. Куатбекова, Шымкент,
Казахстан

²магистр, Южно-Казахстанский гуманитарно-экономический колледж, Шымкент,
Казахстан

*Автор для корреспонденции: mur80art@mail.ru

ПРОЦЕСС ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

Социально-экономические изменения в стране ставят важным условием поиска новых взглядов и подходов, обеспечивающих наивысшую качественную подготовку специалистов, отвечающих необходимым требованиям трудового рынка. Эта статья посвящена актуальной проблеме формирования процесса по экономическому воспитанию студентов. В ней рассматриваются ключевые понятия, которые определяют данный процесс, а также педагогические условия и критерии для повышения эффективности экономико-воспитательного процесса. По нашему мнению, улучшить уровень профессиональной подготовки в вузе можно с помощью систематически организованного экономического воспитания студентов. Актуальность исследований по улучшению экономического воспитания студентов объясняется рядом факторов: необходимостью развития малого и среднего бизнеса в Казахстане; потребностью обеспечения конкурентоспособности выпускников; необходимостью предотвращения множества финансовых проблем, возникающих у молодежи из-за экономической неграмотности и др. В глобальном контексте работа по улучшению экономического воспитания студентов направлена на формирование национальной философии «опоры на собственные силы». В ряде стран мира такая работа в образовательных учреждениях проводится как в виде отдельных дисциплин, так и в рамках существующих предметов, изучаемых в учебных заведениях.

Ключевые слова: экономическая культура, подрастающее поколение, финансовая грамотность, финансирование образования.

M. T. Arynbekov^{1*}, A. S. Arynbekova²

¹master, Peoples' Friendship University named after Academician A. Kuatbekov, Shymkent,
Kazakhstan

²master, South Kazakhstan College of Humanities and Economics, Shymkent, Kazakhstan

*Corresponding author's: mur80art@mail.ru

THE PROCESS OF ECONOMIC EDUCATION OF STUDENTS IN KAZAKHSTAN

Abstract

Socio-economic changes in the country make it an important condition for finding new views and approaches that ensure the highest quality training of specialists who meet the necessary requirements of the labor market. This article is devoted to the urgent problem of forming the process of economic education of students. It examines the key concepts that define this process, as well as pedagogical conditions and criteria for improving the effectiveness of the economic and educational process. In our opinion, it is possible to improve the level of professional training at the university through systematically organized economic education of students. The relevance of research on improving the economic education of students is explained by a number of factors: the need to develop small and medium-sized businesses in Kazakhstan; the need to ensure the competitiveness of graduates; the need to prevent many financial problems that arise among young people due to economic illiteracy, etc. In a global context, efforts to improve the economic education of students are aimed at developing a national philosophy of "self-reliance." In a number of countries around the world, such work in educational institutions is carried out both as separate disciplines and within the framework of existing subjects studied in educational institutions.

Keywords: economic culture, the younger generation, financial literacy, education financing.

Information about the author responsible for contacts:

М. Т. Арынбеков, mur80art@mail.ru

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат:

М.Т. Арынбеков, mur80art@mail.ru

Информация об авторе, ответственном за сообщения:

М.Т. Арынбеков, mur80art@mail.ru